

CUMHURİYETİN AKSARAY'A KAZANDIRDIKLARI

DR. MUSTAFA
FIRAT
GÜL

Cumhuriyet Aksaray'na dair bilgi kaynağı arşivler ve Aksaray Vilayet Gazetesi'dir. Bu önemli kaynak 1926-1933 arasında 325 sayı neşredilmiştir. Aksaray Vilayet Gazetesi'ne dair şimdiye kadar yapılmış az da olsa çalışma olsa da kapsamlı iki çalışmadan bahsedilebilir. Bunlardan birisi Osman Tekeli'nin 2008'de yayımlanan Aksaray Vilayeti Tarihi 1926-1933 isimli eseriyle diğeri de Mustafa Fırat Gül'ün 2021 yılında okurlarla buluşturduğu "Aksaray Vilayet Gazetesi'nden Seçme Haberler ve Metinler (eski harfli sayılar) Aksaray Basın Tarihi'ne Katkı" kitabıdır.

Hilâl-i Ahmer, Tayyare ve Himâye-i Etfal Cemiyetleri'nin etkinliklerini, Aksaray'a kazandırdıklarını yine AVG'den öğreniyoruz. Bu cemiyetlerin şehirdeki şubeleri çok aktif idi. Halk da bu kuruluşlara teveccüh ediyordu. 1927 yılında, Aksaray'da sadece Koçhisar'ın üye sayısı iki bin idi.

Tayyare Cemiyeti de Türk Hava Kuvvetlerinin güçlendirilmesi için üye kaydına büyük önem vermiştir. Aksaray halkı Tayyare Cemiyeti'ne üye olma ve yardım konusunda diğer illere örnek olacak bir tutum sergilemiştir. Özellikle Koçhisar'dan toplanan yardımlarla "Koçhisar" isminde bir uçak alınarak Türk Hava Kuvvetlerine kazandırılmıştır. Alınan uçak 7 Ağustos 1928 tarihinde Koçhisar'a inmiş ve gösterişli bir isim koyma töreni düzenlenmiştir.

O dönem sinema da hayata girmişti. İlk sinema, Vali Ziya Bey'in gayretiyle 1927'de Cumhuriyet İlkokulu'nun alt kısmında, Ramazan Bayramı'nda halkın hizmetine açılmıştır. Bir müddet burada hizmet verdikten sonra K. Bölcek Mahallesi'ne taşınmıştır. Pazara gelen köylülerin de faydalanması gayesiyle sinema Çarşamba ve Perşembe günleri de açık tutulmuştur. Sinema ihaleyle Eczacı Vasıf'a devredilmiştir. Vasıf Bey, aynı zamanda Hilal-i Ahmer'in de başkanı hayırsever bir kişidir.

Sinemanın gelirini Himaye-i Etfal ve Hilal-i Ahmer cemiyetlerine bağışlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Aksaray merkezde, 3 iptidai, 6 sıbyân, 1 kız numune ve 1 rüşdiye mektebi vardı. Bunların dışında Koçhisar ve Arapsun (Gülşehir) merkezlerinde birer, Yeşilova, Güzelyurt, Kulu, Ağaçören, Yenikent ve Ortaköy'de de eğitimli iptidai okullar mevcuttu.

1931'de Aksaray genelindeki toplam 29 ilkokulda, 681'i kız, 1868'i erkek öğrenci olmak üzere toplam 2549 öğrenci vardı. Buna karşılık öğretmen sayısı 95'tir. Aksaray merkezde yer alan Cumhuriyet, Zafer ve Gazi okulları haricinde vilayet genelindeki okullarda eğitim-öğretim zamanla gelişmiştir.

Aksaray Vilayet Gazetesi'nin son sayısında (Nr: 325) "Ali Rıza" imzasıyla yayımlanan "Cumhuriyetin Feyizleri" başlıklı yazıda Aksaray'ın kazanımları şöyle anlatılmıştır:

Selçuk ve Osmanogulları devirlerindeki Aksaray ile Türkiye Cumhuriyeti zamanındaki Aksaray arasında bir mukayese Nafia Vekaleti, Arapsun kazamızda Kızılırmak üzerinde betonarme bir köprünün yapılmasına karar verdi ve 75.000 lira bedeli keşifli olan bu büyük köprünün inşaatını münakasaya koydu. Küçük bir kazada muazzam bir eserin meydana getirileceği hususundaki düşünce ve karar bizi bir mukayeseye sevk etti. Asırlar süren Osmanogulları saltanatının en zengin ve en şaşaalı devrinde Anadolu'nun imarına, yükselmesine sarf edemediği parayı göstermediği itina ve ihtimamı Türk Cumhuriyet idaresi dokuz-on sene gibi pek az, kısa bir müddet içinde sarf etti ve verdi.

Memleketin yarısından fazlası demir ağlarla örülürken Karadeniz Akdeniz'e ve şark, garbe bağlanırken yurdun her tarafında mektepler, hastaneler ve sair bütün varlık abideleri de yükseldi. Etiler diyarının yeşil ve sulak Aksaray'ı, Konya Selçuk Devleti'nin idaresinde iken Kılıç Arslanları da sinesinde gezdirmiş, beslemiş ve Selçuk oğulları bu beldeyi ilim ve sanat merkezlerinden biri olarak yüceltmışti. Selçukların burada yükselen Sultan Hanı ve Ağzıkara Han gibi yüksek sanat abideleri bugün dahi zevkle hayranîyetle seyredilmektedir.

Aksaray'ın içinde yaptırdıkları Zinciriye Medresesi'nde kudretli, şöhretli Türk profesörlerinden Cemalettin Mehmet Aksarayî adındaki zat müderrislik yapıyor. Ve Türk'ün meşhur alimlerinden Molla Fenârî gibi zevat da Darü'l-Fünun'dan başka bir şey olmayan bu medreseimizde okuyor ve ilim-irfan sahibi oluyorlardı. O devirlerde Aksaray, meşhur alimler yetiştirmekle kalmamış bir de tımarhane vücuda getirmişti. Tımarhane yaptırılması ve Cemalettin Mehmet Aksarayî tıbbî eserler telif etmesi burada tıp fenninin de ileride olduğunu gösterir.

Meşhur seyyah İbni Battua ise Aksaray'da o devirlerde yapılan kıymetli ve emsalsiz halıların ta Hintlere, Çinlere sevk edildiğini yazar.

Selçukoğulları idaresinde işte böyle ilim ve irfanca, sanatça çok müterakki olan Aksarayımız Yıldırım Bayezit zamanında Osmanogulları idaresine geçmiş ve bu geçişten sonradır ki maalesef yavaş yavaş inhitata yüz tutmuştur. Fakat inhitatla kalmamış Fatih Mehmet zamanında sadrazam Rum Mehmet Paşa tarafından buranın güzide sanatkarları İstanbul'a sevk ve nakledilmiş ve bu nakilde birkaç sene sonra ise Sadrazam İshak Paşa tarafından da Aksaray'ın bütün halkı sanatından, fen ve ilminden yeni kurulan Türk İstanbul'u istifade ettirmek maksadıyla toptan İstanbul'a sevk ve bu suretle Aksaray büsbütün sekenesiz bırakılmış ve söndürülmüştür. Bütün halkının İstanbul'a nakli dolayısıyla insansız bırakılan Aksaray uzun seneler içinde etrafından yavaş yavaş gelenlerle dolmaya başlamış ise de eski vaziyetini bulamamıştı.

Osmanogulları devletinin asırlarca süren sakat ve fena idaresi yüzünden harabî uçurumlarından yuvarlanan bu yeşil ve velût köşede Türk Cumhuriyeti'nin nurlu idare eliyle uçurum diplerinden çekilip çıkarılmış ve az bir müddet zarfında bütün varlıklara mazhar kılınmıştır.

Asırlarca süren Osmanlı idaresi Aksaray'a ne vermişti? Harabiye ve sefaletle mahkum ettiği bu yeşil yurda ne verebilirdi? Şüphesiz hiç harabiye mahkûm etmeseydi ve Selçuk oğullarının verdiği varlıkları saklatmış olsaydı gene büyük nimet vermiş ve yardım etmiş olurdu.

Cumhuriyet idaresi Anadolu'nun hemen bütün şehir ve kasabalarını işte böyle harap, türap, delik, deşik olmuş ve kuvvet kabiliyetleri alınmış bir halde olarak bulmuştu. Bir taraftan tarihlerde eşi olmayan büyük milli mücadeleler ve inkılaplar başarılrken öbür yandan da cumhuriyet idaresi yurdun harap her köşesini yaptırmak savaşına girişti.

Dokuz, on sene içinde yalnız Aksaray’ımızda meydana gelen cumhuriyet abide ve eserlerinin şu dakikada hatırimıza gelenlerinin sıralayalım:

1. 250.000 lira sermayeli Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi ve bu şirketin yaptırdığı muazzam un ve elektrik fabrikaları.
2. Bugün sermayesi 100.000 liraya yaklaşan ve köylümüzün tohumluk ve bütün alata ziraiye ve istihsaliyelerini temin eden vilayet Çiftçi Kardeşler Kooperatif Şirketi.
3. 100.000 lira sermayeli Halk İktisat Bankası.
4. Muhteşem ve muazzam Hükümet Konağı
5. Güzel ve süslü vali konağı
6. 25 yataklı çok muntazam memleket hastanesi
7. Çocukları öldüren ve halkın kuvvet ve çalışma kabiliyetini mahveden sıtma ile mücadele için sıtma mücadele teşkilatı yapılması ve bu teşkilat vasıtası ile bataklıkların kurutulması ve sıtmalıların tedavi edilmesi.
8. İnşaatı bitmek üzere bulunan çok büyük ve sanat yuvası halini alacak umumî hapisane
9. Ulurmak kenarında rıhtımlı, geniş Gazi bulvarı ve bu bulvarın iki noktasından ayrılan ve uzatılan geniş ve güzel caddeler.
10. Binlerce kitabı ile bir irfan hazine ve kaynağı halini alan kütüphane ve elektrikle işleyen yazı basma makinesi ile baskı levazımı ile birlikte güzel matbaa ve bunlar için inşa edilen güzel, sağlam zarif bina.

11. Muazzam orta mektep binası.

12. Bir numune fidanlık bahçesi

13. Modern ve çok güzel merkezde Gazi ve Koçhisar’da cumhuriyet ilk mektep binaları ve ayrıca merkezde Zafer ilk mektep binası, merkez ve köylerdeki ikinci derecede yaptırılan ve açtırılan mektepler.

14. Konya’ya uzanan, Ereğli’ye ve Nevşehir’e giden 600 seneden beri bir kazma görmeyen yollardan Konya-Aksaray yolunda yağışlı mevsimlerde geçit vermeyen kilometrelerce kısmı şoseye çevrilmiş ve Aksaray-Ereğli ve Bor’a ve Nevşehir’e giden yollarımızın hududumuza kadar olan kısımları hemen kâmilen şoseye kalbi ikmal ve intaç edilmek üzere bulunmuştur. Ve bu defa da 75.000 liralık betonarme muazzam Kızılırmak Köprüsü’nün de münakasaya konulması.

Hülasa yüzlerce sene içinde ve en zengin zamanlarda eski idarenin yapamadığını, veremediğini öz idareimiz cumhuriyet idaresi pek kısa bir müddet zarfında vermiş, karanlıklar içinde yoksulluk içinde, harabelerle dopdolu bırakılan inkişafa çok müsait bu köşe cumhuriyetin bütün feyizleriyle, nurlarıyla aydınlanmış ve nurlar içinde yükselmekte, yücelmekte iler yürüyüşüne devam etmekte bulunmuştur.

İşte saltanat idaresinin yüzlerce senelik kapkaranlık Aksaray’ı ve işte dokuz-on senelik cumhuriyetin nurlu Aksaray’ı...

